

Az erdei melléktermékek használatának néhány időszerű kérdése

KOLLÁR GYULA

Az erdei melléktermékek használata, amióta kiaknázásukra külön vállalatok alakultak, jelentősen hozzájárult az erdőgazdálkodási bevételek emelkedéséhez.

Ez idő szerint a melléktermékek hasznosításával három erdőgazdasági szakvállalat, — az 1952-ben alapított Erdőkémia Erdőgazdasági Vegyi és Ipari Vállalat, az 1956-ban alapított Erdei Termékeket Értékesítő és Feldolgozó Vállalat, valamint 1957-ben az Országos Erdészeti Főigazgatóság felügyelete alá helyezett, egyébként jövőre éppen 60 éves múltú Békési Kosáripári Vállalat — foglalkozik.

Ez a három szakvállalat a 30 erdőgazdaság termelési értékének 10%-át, nyereségének pedig mintegy 39%-át produkálja, tehát átlagosan külön-külön is termelnek annyit, mint ami egy jól dolgozó erdőgazdaság átlaga. Közülük a három szakvállalat összetett termelési értékének 55%-át az Erdeitermék, 32%-át az Erdőkémia és 13%-át, a Kosáripári Vállalat termeli. Az Erdőkémia 32%-ából 12% jut a fűzvesző-termelésre. Ezer forint termelési érték az Erdeitermék Vállalatnál mintegy 130,—Ft, az Erdőkémianál 85,— Ft és a Kosáripári Vállalatnál 34,—Ft. nyereséget hoz. A három szakvállalat összesített nyereségének 69%-át adja az Erdeitermék, 27%-át az Erdőkémiai és 4%-át a Kosáripári Vállalat.

Az Erdeitermék és az Erdőkémia Vállalatok országos hatáskörű vállalatok, amelyek az ország minden vidékén üzemvezetőségekkel és több feldolgozó üzemmel rendelkeznek. Az előzőnek 15, az utóbbinak 10 üzemvezetősége van, mindkettő hálózata azonban bővítésre szorulna.

Az utolsó öt év eredményeit vizsgálva és az 1959—60. év eredményét 100%-nak tekintve az eredmény-alakulás az alábbi volt. Az 1959—60-évben árváltozások voltak, ezért a korábbi adatokkal összehasonlítás szempontjából nem érdemes foglalkozni.

	1959	1960	1961	1962	1963	1964(terv)
Erdeitermék V.	100%	134%	54%	97%	350%	122%
Erdőkémia V.	100%	91%	85%	108%	179%	220%
Kosáripári V.	100%	69%	91%	126%	162%	178%
Összesen :	100%	86%	81%	118%	210%	194%

A szakvállalatok működését megelőzően az erdőgazdaságok összes melléktermék hasznosítása alig érte el országosan a jelenlegi szint 2,5%-át, a fejlődés tehát rendkívüli jelentőségű, ami világosan mutatja, hogy helyes intézkedés volt a melléktermék hasznosítását az amúgy is számtalan más termelési nehézséggel küszködő erdőgazdaságok hatásköréből kivenni, és kizárólag ezzel foglalkozó vállalatokra bízni.

Igen érdekes vizsgálni azt is, hogy melyik ágazat mennyit hoz. Az 1962—63. évben az összes termelési érték kialakításához az alábbi %-ban járultak hozzá a termelő ágazatok:

(Betűjelek a profilt birtokló vállalatot jelölik: EK = Erdőkémia, ETV = Erdeitermék, K = Kosáripári Vállalat.)

1. Fűzveszőtermelés	16%	EK
2. Fagyártmánytermelés (nyél, láda stb.)	16%	ETV, EK
3. Kosáripár	12%	K
4. Vadgyümölcs, lé, szörp	11%	ETV
5. Falepárlás	9%	EK

6. Aprófaáru-termelés (hófogórács, seprő)	7 ⁰ / ₀	ETV
7. Nádtermelés	6 ⁰ / ₀	ETV
8. Gombagyűjtés és feldolgozás	3 ⁰ / ₀	ETV
9. Fenyőtülepárlás	2 ⁰ / ₀	EK
10. Díszítőanyag termelés	2 ⁰ / ₀	ETV
11. Gyantatermelés és feldolgozás	2 ⁰ / ₀	EK
12. Egyéb termelések (bányászati, cserzőanyag termelés, diórönk felvásárlás stb.)	10 ⁰ / ₀	ETV, EK
13. Egyéb kémiai termelés	3 ⁰ / ₀	EK

Az időjárástól és más objektív tényezőtől függő ágazatok a fűzveszőtermelés, a vadgyümölcs, lé- és szörptermelés, a gomba, gyógynövény, díszítőanyag- és nádtermelés, és ide kell sorolni a rendkívül hullámzó kínálat-kereslet folytán az „egyéb” termeléseket is. Ezek együtt az összes termelési érték 49⁰/₀-át adják; ez annyit jelent, hogy rendkívül rossz esztendőben objektív okok miatt a teljes termelési érték felerése is elmaradhat. Az objektív tényezőknek a termelésre gyakorolt hatását, ha csak egy-egy vállalat profiljára vonatkoztatjuk, akkor kiderül, hogy *szerencsétlen körülmények összejátszása esetén az Erdeitermék Vállalat termelésének 56⁰/₀-a, az Erdőkémia Vállalat termelésének 47⁰/₀-a is elmaradhat*, ami a vállalatok éves tervteljesítése és eredményessége szempontjából katasztrófális lehet. E tekintetben a Kosáripári Vállalat szerencsés helyzetben van.

Mindkét vállalat az objektív tényezők hatásának csökkentésére növelni igyekszik azoknak az ágazatainak termelését, amelyek az időjárástól és a nem befolyásolható más tényezőktől függetlenebbek. Így került a melléktermék hasznosítások közé a fagyártmány- és aprófaáru-termelés, a kaptárkészítés és ezek jók is lehetnek talán e célra, szépséghibájuk viszont, hogy alapanyaguk, a fa, nem mellék-, hanem fő terméke az erdőnek és az ilyen termelés nem tartozik egyik vállalat profiljába sem. Időlegesen a faáru-ágazatok fenntartását csak azzal lehet indokolni, hogy olyan közszükségleti cikkeket állítanak elő, amelyekből részben munkaigényességük, részben a termelési kapacitás elégtelensége miatt a népgazdasági igény hiánytalan kielégítését az erdőgazdaságok nem tudták eddig vállalni. Éppen ezért a faáru ágazatok itteni fejlesztésével sokan nem értenek egyet, és a jövőben nem is ezen a vonalon kell a vállalatok stabilizálásának alapjait keresni.

Jelentős mértékben megszilárdította a vállalatok gazdálkodását a begyűjtött termékek ipari feldolgozása és készáruként való értékesítése. A fejlesztés egyik ilyen lépcsője volt a vadgyümölcsök (málna, szeder, som, vadvadkörte, áfonya, szamóca, kökény) gyümöcslévé való feldolgozása. Ezt követte azután hamarosan a szörpgyártás, Az ízletes címkéjű szörpök ma már minden jobb fűszer- és csemegeüzletben kaphatók és fogyasztásuk, közkedveltségük erősen növekszik. Ennek egyik fő oka osztályon felüli minőségük. Egyre növekszik a vadgyümölcslevek és -szörpök exportja is. Az ipari feldolgozás következményeképpen *a vadgyümölcs ágazat termelési értéke öt év alatt 680⁰/₀-kal emelkedett*. Ugyanilyen hatást váltott ki az ipari feldolgozás *a nádtermelési ágazatnál is*, amelynek termelési értéke *ma az öt év előttinek 200⁰/₀-a*. Bizonyára hasonló emelkedést lehetne tapasztalni *a gyanta és fenyőtű feldolgozás vonalán is*, sajnos erre nézve nem tudtam adatokat találni. Nem férhet semmi kétség ahhoz, hogy az erdei melléktermékek hasznosítása óriási mértékben növelhető azok ipari feldolgozásával. Az ipari feldolgozó kapacitás növelhetőségét egyelőre e termékeknél az alapanyag, nyersanyag bősége szabja meg, mert úgy látszik, hogy még hosszú ideig a bel- és külföldi piac felvevőképessége is növekedni fog. Ilyen megfontolás

alapján még tovább lehetne növelni a gyümölcsle és -szörp gyártását, megfelelő tapasztalatszerzés után a gombafeldolgozást, a korszerű minőségű nádáru előállítását, a fenyőtű feldolgozását, a kosáripár kapacitását, viszont *alapanyag hiánya miatt nem látszik növelhetőnek a falepárlási és a gyantafeldolgozási ágazat*. Sokak véleménye az is, hogy a kémiai feldolgozás vonalán csak olyan termékek előállításával ésszerű és indokolt erdőgazdálkodási szakvállalatnak foglalkozni, amelyhez az alapanyagot az erdő adja.

Fejlesztési lehetőség van a *díszítőanyag ágazat* körében is, ha bővítik a feldolgozás körét. Koszorúk, idénycikkek előállításának növelésével, valamint fa, agancs, toboz stb. dísz- és használati tárgyak iparszerű készítésével lehetne ennek az ágazatnak termelését megsokszorozni.

Van lehetőség az egyéb ágazat körébe tartozó bányászat fejlesztése terén is. Az állami erdőgazdaságok kezelésében sok olyan vasút vagy különösen vasútállomás melletti terület van, ahol *kitűnő kavicsot*, homokot lehetne bányászni és igen kifizetődő módon, akár vasúti szállítás közbeiktatásával is értékesíteni.

Nem fejleszthető adminisztratív okok miatt a gyógynövénygyűjtés, jóllehet a gyógynövények szinte kivétel nélkül exportértékesítésre kerülnek. Oka, hogy az összes gyógynövényt a Herbárián keresztül kell értékesíteni, és a nagyrészt diktált átvételi árak mellett a termelés többször ráfizetéses lehet.

A begyűjtött termékek ipari feldolgozása új választékok bevezetésével még szinte korlátlan lehetőségek előtt áll. Az erdei gyümölcsökből ez idő szerint csak szörp készül. Bizonyára keresett cikk lenne az erdei szamócából, somból, szederből készült dzsem; különlegességgként lehetne forgalomba hozni a kiemelten gyógyhatású feketeáfonya-dzsemet, alkoholos étvágygerjesztő, gyomorjavító gyógynövénykivonatokat.

A gombát eddig csak szárítva vagy előtartósítva exportáltuk. Lehetőség van még a különféle gombakivonatok, gombasaláták, gombás készételek készítésére. A vadhús nyersen kerül ez idő szerint (szövetkezeti profilban) külföldre. Bizonyára sikerrel lehetne próbálkozni vadhús készétel, konzervek és szalámi-félék módjára feldolgozott vadhús bel- és külföldi értékesítésével.

Az ipari feldolgozás növelése magával hozná, hogy az ütemes feldolgozáshoz szükséges alapanyagokat előtartósítsuk és ezekből a zavartalan gyártáshoz alapanyag tartalékokat képezzünk. A különféle feldolgozandó termékek legnagyobb része ugyanis idénycikként jelentkezik.

Az ipari feldolgozáshoz biztosabb alapanyag-bázist is kellene teremteni, mint amilyent az ún. begyűjtéses termelés jelent. A begyűjtés részben munkaerő-problémák, részben az egyre belterjesebbé váló erdőművelés következtében mind nehezebben megy. Igen sok termék előállítása nehezült meg már az elmúlt néhány év folyamán is. Nem lehet kielégíteni a nyírseprő csuta, a kutyabenge, a különféle szerszámnyél, de különösen a somnyél igényeket. A vadgyümölcsök közül legkeresettebb a szeder, és éppen a szeder szorul ki a fejlett erdőgazdálkodással elsők az erdőkből, követi a szedert egyhamar a kőkény is.

Biztosabb alapanyagbázis csak *a fél vagy egész kultúrás termesztés bevezetésével* teremthető meg. Egyes alapanyagfélésegek termesztésére, például nyírvesző, kutyabenge-kéreg, somnyél és gyümölcs céltudatos biztosítására, természetes úton létrehozott félkultúrákat lehetne viszonylag gyorsan és igen eredményesen kialakítani arra alkalmas és jelenleg még nem erdősített vagy rontott erdőként nyilvántartott erdőterületeken. Sokfelé található még néhány száz holdas kiterjedésben olyan erdőrészek, amelyeken évtizedes kísérletezések után sincs rendez erdő, de annál több som, nyír, szeder, máshol kutyabenge vagy virágoskőrös fordul elő rajtuk. Ezek a területek könnyen és céltudatosan, kevés

munkával szinte elegyetlen nyíresekké, somosokká, kutyabengésekké, virágoskőrises területekké lennének változtathatók, ha üzemtervileg is mellékterméktermelésre sorolnák be azokat. Valószínűleg *valamennyi ilyen terület melléktermékben sokkal nagyobb jövedelmet is adna le, mint amilyent ezeken az erdősektől várni lehet.* A nyíreseket a fűztelepekhez hasonlóan lehetne vesszőtermelésre beállítani, és megfelelő terv szerint három évenként jelentős mennyiségű nyírseprő-vesszőt lehetne rajtuk holdanként termelni. Véleményem szerint könnyen el lehetne az ilyen területeken érni a holdankénti 20—30 mázsa vesszőtermést, ami majdnem négyszer akkora bevételt jelenthet 90 év alatt, mintha például erdeifenyvest létesítenénk rajtuk. Az 1962/63. évi hótörések következtében igen sok ilyen terület keletkezett Vas megyében Ivánc és Szőce községek között az ún. Csonkás erdő dűlőben, amelyek már az elmúlt egy év alatt is erősen elnyiresedtek, mert még nem kerülhetett sor a felújításukra. Ez az említett erdő ráadásul elég rossz talajú is. (Nádasdi fennsík, 70 cm mélységben vízzáró vaskőpaddal.)

A nyírvesző-termeléshez hasonlóan szakaszos üzemeltetési terv szerint lehetne a hófogórács alapanyagot is termelni, például a gánti virágoskőrises kopárokon.

Egész kultúrás termesztésre ajánlhatók egyes gyümölcsök, úgymint a málna, feketeribizli, a csipkebogyó nemesített fajtája (*Rosa rugosa*), a fekete áfonya, különösen a még csak külföldön termesztett kultúrváltozata. Sokat ígérnek az Erdeitermék Vállalatnál és az Erdészeti és Faipari Egyetemen már régebben megindított gombatermesztési kísérletek egyes vadontermő gombafajtákkal. Minden jel arra mutat, hogy meg lehet oldani olyan gombatermelő telepek létesítését, amelyek az időjárástól függetlenül, egyenletes mennyiségben az év minden szakában adnák az olcsó, jó ízű, különösen gombás ételek készítéséhez alkalmas gombát. Könnyen lehet, hogy ez az egyetlen téma újabb 100 milliós termelési értéket hozhatna, ha bevezetik és kifejlesztik a nagyüzemi termelést.

Egész kultúrában termeljük a *fűzveszőt* is. A fejlesztési lehetőségeknek jóformán csak az időleges területhiány szab határt. A mezőgazdasági földek védelméről szóló „hatos” törvény az akadálya most, hogy ezt a jól bevált és nagy-szerű exportüzleteket biztosító ágazatot tovább lehessen fejleszteni. Hinni lehet, hogy ez csak időleges jelenség és rövidesen újra nagyobb lesz a kínálat a gyenge mezőgazdasági földekből. A fűztermelés csak teljesen belterjesen, minél jobban gépesített korszerű technológiák alkalmazásával és összefüggő nagyobb parcellákon gazdaságos igazán.

Az erdei melléktermékekben igen nagy exportlehetőségek rejlenek. Az 1959. évet 100%-nak tekintve a vállalatok exportértékesítése így alakult:

<i>Teljes termelési érték:</i>	1959—60	1960—61	1961—62	1962—63	63/64 terv
Erdeitermék V.	100%	142%	164%	198%	197%
Erdőkémia V.	100%	92%	118%	146%	118%
Kosáripári V.	100%	108%	136%	142%	159%

Eredmény a termelési érték %-ában:

Erdeitermék V.	13,2%	17,8%	14,2%	12,8%	12,2%
Erdőkémia V.	—0,008%	—0,072%	7,7%	8,5%	3,9%
Kosáripári V.	0,05%	0,05%	0,03	0,03	0,02

Az 1963. évben az összes melléktermék-export 47%-át a Kosáripári, 41%-át az Erdeitermék és 12%-át az Erdőkémia Vállalat teljesítette. Az Erdőkémia 12%-ából 10,8% volt a fűzvesző-export. Az 1960—61. évek mélypontjai után

töretlen lendülettel ível felfelé az exportértékesítés mindegyik vállalat cikkeiből. A legutóbbi Budapesti Nemzetközi Vásáron olyan nagymérvű újabb érdeklődés nyilvánult meg valamennyi, de különösen a kosár- és fűzvesző-áru, valamint a gyümölcszörpök és gomba iránt, hogy egyelőre annak kielégítésére nem gondolatunk ugyan, de sürgősen fel kell fejleszteni ezekből a termelést, hogy a világpiacon versenyben le ne maradjunk. A piac kétségkívül azé lesz, aki a fejlesztési versenyben gyorsabb.

Ugyancsak a legutóbbi Nemzetközi Vásár egyik tapasztalata volt az is, hogy külkereskedelmi vállalatunk elsősorban a saját és csak másodsorban a termelő vállalatok érdekeinek szem előtt tartásával kötöttek meg több hosszúlejárátú szerződést, amelyeket egyelőre felmondani sem lehetne.

Ezeken elgondolkozva felmerül a kérdés, hogy nem volna-e időszerű, a szövetségi kereskedelemhez hasonlóan, az OEF felügyelete alatt felállítani *egy erdészeti külkereskedelmi irodát*? Az országos exportvállalatok nagy volumenében a még nem nagyon nagy szerepet játszó erdőgazdasági termékek forgalma bizonyára háttérbe szorul néha egy-egy jó, másik üzlet kedvéért.

Szólni kell végül arról is, hogy kétségkívül jótékony hatással lenne a melléktermékek hasznosítására, ha rendezés alá kerülne a vállalatok profilja. Nem ritka eset, hogy egy városban kétféle vállalatnak is van üzemvezetősége és mindkettő hasonló természetű begyűjtéssel vagy éppen faáru-termeléssel foglalkozik. Így az erők szétforgácsolódnak, de szétforgácsolódnak a beruházási és egyben a fejlesztési lehetőségek is. Nem kis része van a rendezetlenségnek is abban, hogy a melléktermék vállalatok faáru üzemek fejlesztésére költhettek az elmúlt években jelentős, de mégsem elegendő összegeket csak azért, hogy a vállalat nagyságrendje, termelési értéke mindenáron emelkedjék.

Mindez csak néhány gondolat abból a terjedelmes témakörből, amelyet az erdei melléktermelés igen változatos és felette gazdaságos termelési kérdései, valamint a jobb kiaknázáshoz szükséges fejlesztés problémái foglalnak magukba. Az eddig e téren évről évre elért és ugrásszerűen felfelé ívelő eredmények megnyugtatók abban a tekintetben, hogy érdemes ezekkel a kérdésekkel törődni és sokkal bátrabban kellene és lehetne fejlesztésükkel foglalkozni, mint ahogy azt eddig tettük.

Erdőrendezésünk fejlesztésének lehetőségei

KIRÁLY LÁSZLÓ

Jelenlegi üzemtervezési módszerünk már több mint egy évtizedes, A módszer részletes leírását tartalmazó 100/1955-ös Erdőrendezési Utasítás a gyakorlatban jól bevált, s nagyban hozzájárult erdőgazdálkodásunk tervszerűbbé tételéhez. Sajnos a benne foglaltakat a gyakorlatban — részben munkaerőhiány, részben egyéb okok miatt nem sikerült teljes mértékben érvényre juttatni (pl. részletalakítás, a termőhely leírás, az általános rész összeállítása és a középkorú állományok ellenőrző becslése terén).

Az Utasítás több pontja ma már helyesbítésre szorul. Időközben szervezeti változások történtek és kiegészítő, módosító rendeletek jelentek meg. Ez utóbbiak közül legjelentősebbek az erdősítések új elszámolási rendjéről és a 10 éves tervidőszak alatti gazdálkodás bírálatáról kiadott rendelkezések. Az Utasítás megújítását már ezek is indokolják, a döntő ok azonban az, hogy az erdészeti távlati tervezéssel szembeni követelmények 1955 óta erősen fokozódtak.

Az erdőrendezés fejlesztésének irányát, célját tehát elsősorban az határozza meg, hogy milyen távlati tervekre van szüksége a gazdálkodó szervnek és a felső szakirányításnak.